

ARHITECTURA DE VILEGIATURĂ DIN BALATONFÜRED, UNGARIA. TRASEU URBAN / *TOURISM ARCHITECTURE IN BALATONFÜRED, HUNGARY.* *URBAN ROUTE*

Maria BOȘTENARU DAN

Cercetător Dr. arh. / *Res. PhD Arch.*

maria.bostenaru@iaim.ro

Rezumat

Articolul prezintă circuitul turistic al monumentelor arhitecturii de vilegiatură din stațiunea Balatonfüred din Ungaria. Traseul urban este definit prin politica turistică și susținut de restaurarea recentă a monumentelor. Monumentele datează din perioada Reformei, păstrându-se clădiri din secolele XVIII-XIX. Tipică pentru arhitectura de vilegiatură este locuința individuală de tip vilă, care în perioada construcției era destinată personalităților din lumea artei (scriitori, actrițe). Traseul este organizat în două nuclee, câteva monumente situându-se în afara acestora (cele două castele). Sursele de documentare au fost cărțile poștale istorice, documentarea pentru proiectul european și vizita la sit cu înregistrarea imaginii urbane. Lucrarea a fost prezentată prima dată la al 41-lea *Atelier internațional al Patrimoniului arhitecturii de vilegiatură* organizat de Ministerul Culturii din România. Contactul personal cu arhitectura Ungariei a permis acest studiu.

Cuvinte cheie: vilă, traseu urban, circuit istoric, patrimoniu, locuințe artiști, secolul al XIX-lea

Abstract

This article presents the tourist circuit of the monuments of tourism architecture in Balatonfüred in Hungary. The urban route has been underlined by the touristic policy and sustained by the recent restoration of the monuments. The monuments are dated from the time of Reform, buildings from the 18th and 19th century being kept. Typical for the resort architecture is the single house of villa type, which at the time of their construction was dedicated to the personalities in the world of arts (writers, actresses). The route is organized around two nuclei, some monuments being outside these, for example the two castles. Documentary sources were the historic postcards, the documentation for the European project and the site visit with registering the urban image. The work has been first present at the 4th international workshop Resorts' Architecture Heritage organized by the Romanian Ministry of Culture. The personal contact with the architecture of Hungary permitted this study.

Keywords: villa, urban route, tourist circuit, heritage, artist home, 19th century

În 2008 al 4-lea *Atelier internațional Patrimoniul arhitecturii de vilegiatură din România* a avut loc la Băile Herculane, o stațiune unică în țară prin clima mediteraneană și patrimoniul construit de mare valoare culturală din perioada Habsburgică. Starea de degradare în care se află clădirile ne fac să privim spre cum înțeleg alte țări, de exemplu Ungaria, să conserve patrimoniul construit de vilegiatură. Deși eforturile de conservare din ultimii ani de la Balatonfüred s-au îndreptat spre centrul din perioada Reformei, și celelalte clădiri sunt bine conservate și documentate pentru potențialii vizitatori și incluse într-un circuit turistic. Un punct de plecare îl constituie prezentarea patrimoniului așa cum este el perceput de vizitatorul arhitect și a valorilor ce se cer conservate.

Patrimoniul spre care ne vom îndrepta atenția în această lucrare datează dintr-o perioadă mai veche, unele clădiri remarcabile în stil baroc, clasicist și stilul de trecere dintre cele două, de origine germană, Zopf, datând din secolul al XVIII-lea, când vilegiatura începuse să se dezvolte la lacul Balaton.

Am avut ocazia să vizităm într-o excursie pe teren localitatea și monumentele ei, iar pentru informațiile scrise am folosit sursele existente la fața locului (hărți, plăcuțe), surse Internet precum și cărțile apărute cu ocazia renovării centrului din perioada Reformei. În lucrare am întocmit un parcurs de vizionare a monumentelor și clădirilor cu valoare de monument, dar și a spațiilor verzi adiacente protejate.

1. Contextul urban și istoric

Ungaria este o țară fără ieșire la mare dar, ca o compensație, aici se află lacul Balaton, cel mai mare lac din Europa Centrală și comparabil cu lacul Konstanz, dintre Elveția și Germania. Lacul Balaton constituie atracția națională pentru turiștii iubitori de sporturi nautice.

In 2008 the 4th international workshop Resorts' Architecture Heritage of Romania was hold in Băile Herculane, a resort unique in Romania for its Mediterranean climate and built heritage of great cultural value from the Habsburg period. The degradation state in which these buildings are makes us look how other countries (Hungary) understand to conserve the resorts' built heritage. Although the preservation efforts in the last years in Balatonfüred were directed towards the Reform time centre, also the other buildings are well conserved and documented for potential visitors and included in a tourist circuit. A starting point is the presentation of the built heritage itself, as it is perceived by the architect visitor, and of the values which require to be preserved. The built heritage to which we direct our attention in this work is from an older time, some remarkable buildings in Baroque style, classicist style and the style between the two, of German origin, Zopf style, being even from the 18th century, when the resorts' architecture started to develop at Lake Balaton, in Hungary.

The author had the occasion to visit in a field trip the locality and its monuments, and for the written information we used the sources existing on the site (maps, plates), Internet sources and the books published on the occasion of the renovation of the Reform time centre. In this work the author put together a sightseeing route of the monuments and buildings of historical value and of the adjacent protected green spaces.

1. The urban and historical context

Hungary is a country without access to the sea. Resorts on waterside are, at national level, on the shore of Lake Balaton, the biggest lake from Central Europe, is comparable with Lake Konstanz, between Switzerland and Germany.

Orașul Balatonfüred este o stațiune situată pe malul de nord-vest al lacului, accesibil pe calea ferată și rutieră venind dinspre Budapesta, prima stațiune la care se ajunge din această direcție fiind Balatonakaratty. Localitatea este cunoscută și pentru apele ei minerale și pentru climatul mediteranean.

Balatonfüred este în același timp și cea mai veche stațiune de pe malul lacului Balaton. Primele clădiri din lemn și piatră existau deja în 1722. Localitatea s-a dezvoltat însă în special în anii 1800, pe timpul Reformei. Vilele private ale politicianilor și artiștilor au început să fie construite după 1848. Se păstrează însă nu numai clădiri din secolul al XIX-lea, ci chiar și din secolul al XVIII-lea. Multe dintre acestea, situate în partea veche balneară a orașului, sunt protejate ca monumente. Orașul a cunoscut o altă perioadă de dezvoltare în anii 1970, din care datează numeroase hoteluri de la periferia estică și vestică, în lungul lacului.

The town of Balatonfüred is a resort situated on the north-west shore of the lake, accessible on the railway and the road coming from Budapest, the first resort reached in this direction being Balatonakaratty. The locality is also known for its mineral waters and for the Mediterranean climate.

Balatonfüred is at the same time the oldest resort on the shore of Lake Balaton. The first buildings from timber and stone existed already in 1722. But the locality developed especially in the 1800s, during the Reform. The private villas of the politicians and the artists started to be built after 1848. Maintained are not only buildings from the 19th century, but even from the 18th. Many of these, situated in the old part of the town, are protected as monuments. The town experienced another development period in the 1970s, from when many of the hotels in the eastern and western periphery are dated, along the lakeshore.

Foto 1 / Photo 1
Portul de iahturi cu vedere spre lac și
mănăstirea Tihany / The Yacht port with
view to the lake and the Tihany abbey
© M. Boștenaru, 2008.

Balatonfüred dispune de două gări, o gară centrală și o gară turistică a stațiunii Balatonarács, ambele situate relativ departe de lac. De la cele două gări mergând spre lac se ajunge la Tagore sétány, aleea de promenadă Tagore, flancată de mai multe rânduri de platani bătrâni, pe partea opusă lacului fiind amplasate mici pavilioane comerciale din lemn. Din gara centrală se ajunge la capătul de vest, de unde se accede la portul de iahturi, unde se deschide o perspectivă frumoasă spre abația Tihany (Foto 1), unde se poate ajunge cu iahtul.

Tot aici se află și stația de plecare pentru trenulețul turistic al localității, care efectuează un tur prin centrul din timpul Reformei și partea de vest cu hoteluri din anii 1970 și un complex turistic mai nou, Annagora Aqua- & Wellnesspark. Trenulețele sunt istorice, una din locomotive datând din 1887. Din gara stațiunii se ajunge la plajă.

2. Centrul din perioada Reformei

Centrul din perioada Reformei a fost renovat într-un proiect cofinanțat de Uniunea Europeană, Programul Operativ de Dezvoltare Regională, ROP-1.1.2.-2004-06-0003/36 și de Proiectul pentru Dezvoltare Națională „Ungaria ajunge la țel”. Costul proiectului a fost 378 856 627 Ft, în condițiile în care 1 € ~ 250 Ft, din care ca. 35% au fost finanțate de guvernul maghiar. Proiectul a purtat titlul „Balatonpart Ékköve” (Piatra nestemată a malului lacului Balaton) cu subtitlul „Reformkori városközpont felvirágoztatása Balatonfüreden” (Înflorirea centrului din perioada Reformei la Balatonfüred). Beneficiarul programului a fost Autogovernarea Orașului Balatonfüred, 2006. Aceste informații sunt făcute publice pe o plăcuță din apropierea biroului de turism situat în centrul din perioada Reformei.

The town has two railway stations, the central one and that of the bathing resort from today (Balatonarács), both situated relatively far from the lake. From the two railway stations, walking towards the lake, the Tagore sétány, the Tagore promenade, consisting of more rows of old platanus can be reached, on the side opposite to the lake with small commercial pavilions out of timber. Starting at the central railway station the western end can be reached, with access to the yacht port and a view to the Tihany abbey (Photo 1), to which there are also yacht journeys.

Also here is the starting point for the tourist train of the locality, which performs a tour through the Reform time centre and the western part with hotels from the 1970s but also the newer complex Annagora Aqua- & Wellnesspark. The trains are historic as well, the engine of one dating from 1887. From the railway station of the resort the beach of the locality can be reached.

2. The centre of the Reform period

The centre of the Reform period was renovated in a project co-financed by the European Union, the Operative Programme for Regional Development ROP - 1.1.2. - 2004 - 06 - 0003 / 36 and the Project for National Development “Hungary reaches the target”. The sum of the project was 378 856 627 Ft, with 1 € ~ 250 Ft, out of which approx. 35% were financed by the Hungarian government. The project carried the name “Balatonpart Ékköve” (The gem of the Balaton lakeshore) with the subtitle “Reformkori városközpont felvirágoztatása Balatonfüreden” (The blossoming of the town centre from Reform time in Balatonfüred). The beneficiary of the programme was the self-government of the town Balatonfüred, 2006. This information is made public on a plate close to the tourism office, situated in the centre of the Reform period.

Foto 2 / Photo 2

Primul nucleu al centrului din perioada Reformei: intersecția: a. Biserica Rotundă (exterior și interior), b. Vila Blaha Luiza (în ansamblu cu Biserica Rotundă și singură), c. Vilele Huray, d. Vilă cu traforuri de lemn la Buziaș / The first nucleus of the centre of the Reform period: the street crossing: a. Round Church (exterior and interior), b. Blaha Luiza villa (in urban assembly with the Round church and alone), c. Huray villas d. villa with timber ornaments in Buziaș.

© M. Boștenaru, 2008.

a.

b.

c.

d.

Centrul din timpul Reformei este organizat în jurul a două nuclee ce reunesc mai multe monumente. Primul nucleu este o intersecție, la trei din colțurile acesteia se află Biserica Rotundă (Kerektemplom), vila Jókai și respectiv vilele Huray și Blaha Luiza. Pe al patrulea colț este o clădire de valoare arhitecturală mai puțin semnificativă. Intersecția a fost reamenajată în cadrul proiectului UE și prevăzută cu un obiect de artă în spațiul public. Cele două nuclee sunt legate de o stradă scurtă, și ea bogată în clădiri cu valoare de monument, din perioade ulterioare, de exemplu eclectice, după cum ne informează plăcuțele biroului de turism din anii 1960.

Al doilea nucleu este organizat în jurul unui spațiu verde protejat, cu platani bătrâni, Gyógy tér, de categorie de importanță locală. În centrul acestuia este amplasat un pavilion deschis construit în 1802, transformat în 1853 și renovat în 1993, care adăpostește *fântâna izvorului Kossuth Lajos* (Foto 4a). Este o construcție clasicistă, cu 12 stâlpi și traforuri din lemn, similară celor pe care le găsim și în arhitectura de vilegiatură din România, în Banat (Buziaș). În afara spațiului verde se află baia termală, fosta *Tibor fürdő*, actualmente Gyógyfürdő, o clădire în formă de semicerc, și aceasta asemănătoare celei de la Buziaș. Pe partea opusă a Tibor fürdő este situată vila Horváth, la nord de aceasta Anna Grand Hotel (Foto 4b), iar vizavi de spațiul verde se află un spital de boli cardiace, cu clădiri datând din perioada 1836-1871¹.

Începem parcursul nostru cu primul nucleu. Biserica Rotundă (Foto 2a, stânga), este un monument în stil clasicist târziu, cu portic cu 4 coloane cu capiteli ioni, cu antablament (cu o inscripție religioasă), organizat ca o sală centrală acoperită cu o cupolă (Foto 2a, dreapta). Arhitectul Antal Fruman din Győr a proiectat-o după modelul Pantheonului din Roma. A fost

The centre of the Reform period is organised around two nuclei, which reunite more monuments. The first nucleus is a street crossing, at three corners of which are the Round Church (Kerektemplom), the Jókai villa and respectively the villas Huray and Blaha Luiza. On the fourth corner there is a building of lesser architectural significance. The street crossing was reshaped in the frame of the EU project and foreseen with an object of arts in public space. The two nuclei are connected through a short street, which is also rich in buildings with monument value, from later periods, for example eclectic, as the plates from the tourism office from 1960 inform us.

The second nucleus is organised around a protected green space of local value, with old Platanus, Gyógy tér. In the centre of the green space is the fountain of the Kossuth Lajos spring from 1802 (Photo 2a), transformed in 1853, renovated in 1993, a classicistic construction on 12 columns with timber decorations as we find also in the resort architecture of Romania, in Banat, for example in Buziaș. On the edges of the green space we find the former Tibor fürdő, currently Gyógyfürdő, thermal bath, a building in half circle plan shape similar as well to that from Buziaș. Opposite to Tibor fürdő is the Horvath villa, and northern from this Anna Grand Hotel (Photo 2b), where became traditional the Anna balls, an event for which the city is renowned. On the other side of the green space is a hospital for heart diseases, with buildings from 1836-1871¹.

We start our route with the first nucleus. The Round Church (Photo 2a, left) is a monument in late classicistic style, with a portico on four columns with ionic capitals, with entablature, with a religious inscription, organised as a central hall, above with a cupola (Photo 2a, right). The architect Antal Fruman from Győr designed it following the model of the Pantheon in Rome. It was built

1 <http://hu.wikipedia.org/wiki/Balatonf%C3%BCred>

1 <http://hu.wikipedia.org/wiki/Balatonf%C3%BCred>

Foto 3 / Photo 3
Vila Jókai, exterior și interioare /
Jókai villa, exterior and interiors
© M. Boștenaru, 2008.

construită între 1841-1846, după cum ne spune plăcuța biroului de turism din 1961. Imaginea din dreapta care reprezintă altarul este opera lui Vaszary János (1867-1939). În Balatonfüred mai sunt două biserici, reformată (Biserica Albă, în stil clasicist și Copf de la 1830) și catolică (Biserica Roșie), incluse în circuitul turistic, cea catolică prezentând un exterior cu piatră roșie de calcar specifică regiunii și astfel asemănătoare cu vilele istorice și bisericile din orașele mai mici, cum ar fi Balatonalmádi, o localitate vecină.

Vila actriței Blaha Luiza (Foto 2b, dreapta) este datată de la 1816. Clădirea a aparținut actriței Luiza Blaha între 1893-1916, după cum citim și pe frontispiciu. Această clădire parter în stil clasicist, cu un portic central, cu antablament, astăzi este hotel. Pe frontispiciu scrie „Ez volt a nemzet csalogányának legkedvesebb fészke” adică „acesta a fost cuibul cel mai iubit al privighetorii națiunii”. După renovarea centrului a fost prevăzută o legătură cu spațiul public, printr-o terasă. Vila actriței Blaha Luiza și Biserica Rotundă formează împreună un ansamblu urban (Foto 2b, stânga).

Vila scriitorului Jókai (Foto 3) este o clădire parter care datează de la 1870. Este monument și plăcuța monumentului ne datează vila și ne spune că a fost construită în stil timpuriu eclectic, în sistem de axe 2-3-2 cu rezalit de mijloc și terasă închisă. Ea a fost 20 de ani proprietatea scriitorului și acesta a scris aici romanul „Omul de aur”, o parte din acțiunea căruia se desfășoară pe malul lacului Balaton. Astăzi clădirea este muzeu și poate fi vizitată și în interior (Foto 3), pentru fotografii fără blitz se percepe o mică taxă. Vila are o grădină cu copaci bătrâni și o statuie. Unul din copaci (paulownia tomentosa), vechi de 120 de ani, înalt de 13 m, cu coroană de 65 m², este protejat.

between 1841 and 1846, as the plate from the tourism office from 1961 tells us. The altar image from the right is the work of Vaszary János (1867-1939). In Balatonfüred there are two other churches, for the reformed rite (The White Church, in Copf and classicistic style, from 1830) and catholic (The Red Church), included in the touristic circuit, the catholic church presenting a red stone exterior out of sandstone specific for the region and so similar to the historical villas and the churches in smaller towns, like Balatonalmádi, a neighbouring locality.

The villa of the actress Blaha Luiza (Photo 2b, right) is dated 1816. The building belonged to the actress Luiza Blaha between 1893 and 1916 as we read on the frontispice. This single storey building in classicistic style, with a central portico, with entablature, is today a hotel. On the frontispiece it is written „Ez volt a nemzet csalogányának legkedvesebb fészke”, meaning “this was the most beloved nest of the nightingale of the nation”. After the renovation of the centre it was foreseen with a link to the public space through a terrace. The villa of the actress Blaha Luiza and the Round Church form together an urban assembly (Photo 2b, left).

The villa of the renowned writer Jókai (Photo 3) is a single storey building dated 1870. It is a monument and the plate of the monument dates the villa and tells us that it was built in early eclectic style, in a 2-3-2 axes system with a risalite in the middle and closed terrace. It was 20 years long property of the writer and he wrote here the novel “The Man With the Golden Touch” (Az Aranyember) a part of the action of which takes place on the shore of lake Balaton. Today the building is a museum and can be visited also in the interior (Photo 3), for photographs there is a little fee. The villa has a garden with old trees and a statue. One of the trees, paulownia tomentosa, 120 years old, 13 m tall, with a crown of 65 m² is protected.

a.

b.

c.

Foto 4 / Photo 4

Al doilea nucleu din centrul din perioada Reformei: Gyógy tér: a. Fântâna Kossuth, b. Grand Anna Hotel, c. Vila Horváth / The second nucleus from the Reform time centre: Gyógy tér: a. Kossuth fountain, b. Grand Anna Hotel, c. Horváth villa

© M. Boştenaru, 2008.

Vizavi de vila scriitorului Jókai și de biserica rotundă, lângă vila Blaha Luiza, se găsesc cele două case ale cumnatului lui Jókai, *vilele Huray* (Foto 2c). Cele două monumente construite la 1868² sunt retrase de la stradă, într-o curte bogată în vegetație și copaci bătrâni, pe unul din cele mai frumoase situri. Vilele sunt în stil romantic, tipic pentru anii 1860, cu terase închise, cu traforuri de lemn bogate în ornamente. Traforurile de lemn sunt, de asemenea, similare cu cele de la Buziaș (Foto 2d). O vilă este dezvoltată doar pe parter, cealaltă are și etaj. Vile pe parter apar pe cărți poștale de la 1900, înfățișând clubul de Yachting³, și el monument istoric, altele cu traforuri de lemn mai pot fi văzute și astăzi în centru. Pe vilele Huray și Horváth se află inscripții cu citate ale medicului Kereszturi Dezső. Dr. Huray István (1827-1911) a fost medicul principal al stațiunii Balatonfüred, ne spune o plăcuță memorială din anul 1982. Vilele sunt acum sediul firmei regionale de turism la Balaton.

Din cel de-al doilea nucleu ne vom opri în detaliu numai asupra *vilei Horváth* (Foto 4c), monument, astăzi apartamente de locuit în proprietate personală. Aceasta a fost construită între 1795-1798 de către familia Horváth din Szentgyörgy, cum este scris pe placa de după renovarea din 1961. Tot acolo se menționează că în această clădire au locuit personalități politice și literare, ca poetul Vörösmarty Mihály și alții. Tot în această clădire a locuit și Kossuth Lajos, liderul revoluției pașoptiste, care prin scrisorile sale din Balaton a încurajat circulația cu vapoare cu abur. La sfârșitul secolului al XVIII-lea, Balatonfüred era deja o stațiune turistică la modă. Stilul Zopf (Copf în maghiară, în traducere "coadă") în care este construită vila este

Opposite to the villa of the writer Jókai and the Round Church, near the Blaha Luiza villa are the two houses of the brother in law of Jókai, the Huray villas (Photo 2c). The two monuments were built 1868². They are situated back from the street, in a courtyard rich in vegetation and old trees, on one of the most beautiful sites. They are in romantic style, typical for the 1860s. They present closed terraces, with rich timber ornamentations. The timber ornamentations are related as well with those mentioned above in Buziaș (Photo 2d). One of them has a single storey, the other an upper storey. Villas similar to the single story one are presented on postcards from 1900 displaying the Yacht club³, which is monument as well, other with timber ornamentations can be seen also today in the centre. Both the Huray villa and the Horváth villa are foreseen with quotations from doctor Kereszturi Dezső. Dr. Huray István (1827-1911) was the physician of the Balatonfüred, as a memorial plate from 1982 tells us. The villas are today the headquarters of the regional tourism company Balaton.

From the second nucleus we will make a detailed view only at the villa Horváth (Photo 4c), monument, today flats in private property. This was built between 1795 and 1798 by the family Horváth from Szentgyörgy, as it is written on the plate from the renovation in 1961. Also there it is mentioned that in this building passed political and literary personalities, as the poet Vörösmarty Mihály and others. In this house lived also Kossuth Lajos, the leading Photo of the 1848 revolutions, who, through his letters, encouraged the circulation with steam ships on the lake, also from the renovation information. At the end of the 18th century, when the villa was built, Balatonfüred was already a fashionable resort. The style of the building is Copf (Hungarian) or Zopf (German), in both languages meaning "tail". The Zopf style is a German style, late baroque or early classicism as transition between

2 <http://www.balatonfured.hu/index.php?fmenu=balatonfured&amenu=huray>

3 <http://www.balatonfured.hu/prg/kepgaleria/kepgaleria.php?act=showkepek&kepgaleria=10339733038836&kategoria=10740906214141>

2 <http://www.balatonfured.hu/index.php?fmenu=balatonfured&amenu=huray>

3 <http://www.balatonfured.hu/prg/kepgaleria/kepgaleria.php?act=showkepek&kepgaleria=10339733038836&kategoria=10740906214141>

un stil german, baroc târziu sau clasicism timpuriu ca tranziție între rococo și clasicism, propriu perioadei dintre 1760 și 1790⁴. Stilul era caracteristic regiunii Balaton și frecvent întâlnit la vilele din Balatonfüred, stațiunea îndrăgită de aristocrație. Vila Horváth este cea mai mare clădire în stil Zopf din regiunea Balaton (conform plăcuței biroului de turism din 1960), dezvoltată pe parter și două etaje. Pe o carte poștală de la 1900 vila Horváth apare ca hotel Stefánia⁵.

Primul bal Anna a fost ținut în această vilă în 1825. Clădirea clasicistă datează din 1802-1848 și are și o promenadă acoperită. Balul Anna (Annabál) a devenit o tradiție, fiind un eveniment monden pentru care stațiunea Balatonfüred este renumită. Primul bal a fost organizat de către János Horváth în onoarea fiicei sale, Anna Krisztina⁶. În 2005 a avut loc al 180-lea bal, însoțit de un concurs de frumusețe.

3. Alte monumente

Vila Döry (Foto 5), astăzi Hotel Astoria, a fost construită la 1869⁷. Ea se găsește pe circuitul turistic cu trenulețul, între malul lacului, capătul de vest al promenadei și nucleul format de bisericile catolică și reformată sau între gara centrală și centrul din perioada Reformei. Vila în stil romantic este organizată pe demisol, parter și etaj, cu rezalite pe fațada principală și posterioară. Fațada principală se deschide către curtea în care este amenajată o terasă. Se spune că Vila Döry este cea mai frumoasă vilă din Balatonfüred și una din cele mai frumoase din regiune.

4 <http://de.wikipedia.org/wiki/Zopfstil>

5 <http://www.balatonfured.hu/prg/kepgaleria/kepgaleria.php?act=showkepek&kepgaleria=10339733038836&kategoria=10740906214141>

6 http://www.annabal.hu/index2.php?page=content&content_id=3

7 <http://www.balatonfured.hu/index.php?fmnu=balatonfured&amenu=dory>

rococo and classicism which blossomed between 1760 and 1790⁴. The style was typical for the region of Balaton, including for Balatonfüred, a resort beloved by the aristocracy. The Horváth villa is the biggest in Zopf style from the Balaton region (plate of the tourism office from 1960). It has ground floor and two upper floors. On a postcard from 1900 the villa Horváth appears as hotel Stefánia⁵. The first Anna ball was hold in this villa in 1825, and the location moved to the hotel on the opposite side of the street, built in 1786, with the big restaurant from 1748. The classicistic building dates from 1802-1848 and has a covered promenade. The first Anna ball (Annabál) is a society event for which the Balatonfüred resort is renowned. The first ball was organised by János Horváth in the honour of his daughter Anna Krisztina⁶. It became tradition and in 2005 it took place for the 180s time. The ball is accompanied by a beauty contest.

3. Other monuments

The villa Döry (Photo 5), today Hotel Astoria was built 1869⁷. It is placed on the tourist circuit covered by the tourist train, between the lake shore, the western end of the promenade and the nucleus formed by the catholic and the reformed church, or between the central railway station and the Reform time centre. It has a high basement, ground floor and an upper floor, and risalites on both main and back façade. The main façade looks to the courtyard in which a terrace is laid out. It is romantic style and it is told about it that it is the most beautiful villa in Balatonfüred and one among the most beautiful ones in the region.

4 <http://de.wikipedia.org/wiki/Zopfstil>

5 <http://www.balatonfured.hu/prg/kepgaleria/kepgaleria.php?act=showkepek&kepgaleria=10339733038836&kategoria=10740906214141>

6 http://www.annabal.hu/index2.php?page=content&content_id=3

7 <http://www.balatonfured.hu/index.php?fmnu=balatonfured&amenu=dory>

Foto 5 / Photo 5 Vila Döry / Döry villa © M. Boştenaru, 2008.

a.

b.

Foto 6 / Photo 6 Alte monumente: a. Vila Lohner, b. Gombás kúria / Other monuments: a. Lohner villa, b. Gombás kúria
© M. Boștenaru, 2008

Tot pe circuitul turistic al trenulețului, pe strada care leagă capătul de vest al promenadei de drumul care duce la gara centrală și la biserica catolică din calcar roșu (Biserica Roșie), dar mai la nord, mai îndepărtat de lac decât gara, se află *vila Lohner* (Foto 6a). Are un demisol înalt și parter și un rezalit.

Pe același drum găsim unul din cele două foste castele ale localității, *castelul Pálóczy* (Foto 7a, dreapta), construit între 1785-1787, astăzi școala de muzică Ferencsik János. Aripa centrală a castelului este parter și etaj, restul doar parter. La sudul castelului este amenajată o grădină, un spațiu verde protejat de importanță locală, cu elemente de artă în spațiul public. Castelul formează un ansamblu urban cu Biserica Roșie (Foto 7a, stânga) din Piața Sfântul Ștefan. Este o clădire monument construită de Pálóczy Horváth, poet și medic, pe baza planurilor proprii, transformat în stil romantic în 1785 de William Teasdale, inginer englez (șef de șantier al Lánchíd, Podul cu Lanțuri din Budapesta, renovat în 1972 de Institutul de Stat de

Also on the tourist circuit of the train, on the street which connects the western end of the promenade with the road which leads to the central railway station and the catholic church out of red sandstone (The Red Church), but more to the north, more far away from the lake than the railway station, is the villa Lohner (Photo 6a). It has a high basement and ground floor, and a risalite. On the same way we found one of the former castles of the locality, the castle Pálóczy (Photo 7a, right), today the music school Ferencsik János. It has ground floor and one upper floor in the central wing and ground floor in the rest. This one is bordered to the south by a garden, a protected green space of local importance, with elements of art in public space. It was built between 1785 and 1787. The castle forms an urban assembly with the Red Church (Photo 7a, left) from the Saint Stefan Place. It is a building with monument importance, built by Pálóczy Horváth, poet and physician, on the basis of his own plans, and in 1785 it was transformed by William Teasdale, English engineer, in romantic style, who was

Geologie, conform plăcuței informative de pe castel). *Gombás kúria* (Foto 6b) înseamnă în traducere „conacul cu ciuperci” (cu referire, probabil, la forma timpanului). Este o clădire monument parter și mansardă, datând din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în stilul baroc târziu numit Zopf. În prezent nu se mai află în circuitul turistic (este casă de bătrâni), fiind situată în partea de nord a orașului, la jumătatea distanței dintre cele două gări, pe o șosea fără trotuare. Este însă bine întreținută și informații despre ea sunt disponibile la biroul turistic.

Celălalt castel din Balatonfüred, *castelul Széchenyi* (Foto 7b), astăzi monument istoric, a fost construit în secolul al XVIII-lea (1782) de către contele Széchenyi Ferenc (fondatorul Muzeului Național). Castelul în stil baroc (transformat la 1871 prin adăugarea unor elemente eclectice, după cum ne informează plăcuța din 1970) – balconul cu două coloane de piatră, desfășurat pe demisol, parter și etaj, constituie clădirea principală în cadrul unui ansamblu pavilionar în care funcționează astăzi un liceu profesional de grădinarit, integrat în cadrul unui spațiu verde protejat (de importanță locală, cu obiecte de artă în spațiul public). Castelul este accesibil de la gara stațiunii, nu de la gara centrală, spre nord, în direcție opusă lacului. Conform informațiilor puse la dispoziția turiștilor la intrarea în ansamblu, acest castel a fost considerat modelul castelului lui Timar Mihály, „Omul de aur” al lui Jókai Mór, care a trecut deseori pe aici. În 1870 în clădire a fost amenajat un cămin de bătrâni al cărui președinte a fost Jókai Mór. Și în Keszthely, o altă stațiune cu construcții istorice de pe malul lacului Balaton, capătul de vest, în locul castelului Festetics de astăzi, construit în 1880, exista o kúria, Pethő-kúria. În Balatonfüred există Esterházi Kúria datând de la cca. 1700, astăzi în ruină, parte a spitalului de boli cardiace din centrul din perioada Reformei⁸.

also the building site leader at the Lánchíd, the Chain Bridge in Budapest, being renovated in 1072 by the State Institute of Geology, as the plate on the castle tells us.

Gombás kúria (Photo 6b) means in translation “lordly house with mushrooms” and makes probably reference to the shape of the tympanum. It is a monument dating from the 2nd half of the 18th century in the baroque late style called Zopf. It has only a ground floor and a built in roof. Today an elderly home, it is quite out from the tourist circuit.

The other castle from Balatonfüred, the castle Széchenyi (Photo 7b), was built also in the 18th century, in 1782 by the count Széchenyi Ferenc, who was also a founder of the National Museum. The Baroque castle was transformed in 1871, getting also eclectic features (as the plate from 1970 informs us), a balcony with two stone columns.

Today the castle fosters a horticulture lyceum in a pavilionary ensemble, out of which the central pavilion is the former castle, situated in a green space, another protected green space of local importance, with art in the public space. It has a high basement, ground floor and upper floor. It is accessible from the railway station of the resort, not the central railway station, going directly to the north, taking distance from the lake. This castle was considered the model for the castle of Timar Mihály, the man with the golden touch in “The Man with the Golden Touch” of Jókai Mór, who was frequently a guest in this building, also information made available to the tourists at the entrance in the complex. In 1870 in the building an elderly home was made (Jókai Mór president).

In Keszthely also, another resort on the shore of Lake Balaton with historic constructions, situated at the western end, on the place of the Festetics castle of today, built 1880, there was a lordly house, the Pethő-kúria. Even in Balatonfüred there is the Esterházi Kúria dating from approx. 1700, today a ruin, building included in the heart disease hospital ensemble in the Reform period⁸.

8 <http://hu.wikipedia.org/wiki/Balatonf%C3%BCred>

8 <http://hu.wikipedia.org/wiki/Balatonf%C3%BCred>

a.

b.

Foto 7 / Photo 7 Castelele din Balatonfüred: a. Castelul Pálóczy, b. Castelul Széchényi /
The castles in Balatonfüred: a. Pálóczy castle, b. Széchényi castle

© M. Boștenaru, 2008.

4. Comentariu și concluzii

Tipică pentru arhitectura de vilegiatură din Balatonfüred este locuința de vacanță individuală tip "vilă", un tip care s-a menținut în stațiunile de pe malul lacului până astăzi. Prin aceasta se deosebește de alte stațiuni care s-au axat pe băi și hoteluri. Desigur, și la Balatonfüred există Tibor fürdő și clubul de Yachting, Grand Anna Hotel. Vila Horváth a funcționat o perioadă ca hotel, dar nu acestea sunt tipice pentru imaginea urbană, marcată de vile, în majoritate parter, unele cu demisol și unele cu un etaj, de scară mică, cu excepția vilei Horváth. Ele sunt amplasate în grădini sau, în cazul vilei Horváth și a castelelor, în spații verzi ample protejate. În concordanță cu direcțiile actuale în dezvoltarea urbană, în proiectul co-finanțat de Uniunea Europeană pentru renovarea centrului din perioada Reformei s-a acordat o atenție deosebită spațiului public, prin amplasarea unor elemente de artă. Spațiul public al centrului este dominat de fântâna lui Kossuth de la 1802, o construcție cu traforuri din lemn care aduce aminte de tipul de arhitectură de vilegiatură de la Buziaș, cu pergolele sale și chioșcurile cu traforuri. Promenade acoperite găsim chiar în vecinătatea lui, integrate în Grand Anna Hotel.

Majoritatea construcțiilor protejate se află pe o suprafață redusă, concentrate în așa numitul centru din perioada Reformei. Între două capete de stradă, o intersecție și o piață, se găsesc majoritatea dintre ele. Totuși, nu numai ele sunt caracteristice, ci și alte construcții din secolul al XVIII-lea presărate în oraș: fostele castele și Gombás kúria, iar cea mai frumoasă vilă nu este în această zonă. Cu excepția Gombás kúria și a Castelului Széchenyi, monumentele au fost incluse într-un circuit turistic cu trenuleț. Construcțiile protejate se remarcă prin diversitate. Unele sunt clasiciste, romantice, baroce sau în stil Zopf, eclectice. Chiar cele romantice diferă între ele prin formă și mai ales material de construcție.

4. Comment and conclusions

Typical for the resorts' architecture in Balatonfüred is the individual vacation dwelling, the villa, a type which is maintained in the resorts on the lake shore until today. Through this it differentiates itself of other resorts which shine through bathes and hotels. Of course, also in Balatonfüred there is the Tibor fürdő and the Yacht club, as well as Grand Anna Hotel, and the Horváth villa was used for a while as hotel, but not these are typical for the urban image. The urban image is marked by villas, in their majority having just a ground floor, some with high basement and some with an upper floor, of small scale, with exception of the Horváth villa. They are situated in gardens, or, in case of the Horváth villa and of the castles, in large green spaces protected for their local importance. In the project co-financed by the European Union for the renovation of the Reform centre attention was paid, in accord with the contemporary directions in urban development, to the public space, elements of art being placed in the public space. Even so, this field continues to be dominated by the fountain of Kossuth from 1802, a construction with timber ornaments which connects us to the resorts' architecture in Buziaș, with its pergolas and pavilions with timber ornaments. We find covered promenades even in its vicinity, integrated in the Grand Anna Hotel.

The majority of the protected constructions are on a reduced surface, concentrated in the so-called Reform time centre. Between two street ends, an intersection and a place, their majority can be found. Nevertheless, not only these are characteristic, but also other constructions from the 18th century spread through the town: the former castles and Gombás kúria, and the most beautiful villa is not in this zone either. With exception of Gombás kúria and the castle Széchenyi the monuments were included in a touristic circuit with little train. The protected constructions are remarkable through their diversity. Some of them are classicist, baroque, Zopf or eclectic.

Pe lângă efortul de includere în circuit turistic, efortul de documentare a monumentelor este remarcabil. Toate sunt dotate cu plăcuțe bogate în informație încă din anii 1960-1970, când stațiunea a cunoscut următorul avânt de după Reformă. Ele ne oferă informații nu numai despre datele de construcție și stilul clădirii, ci și despre personalitățile care își leagă numele de ea. La fel de bogat în informații este și situl Internet al localității, care oferă pe lângă informații scrise și un bogat material fotografic privind istoricul și valorile, în special cărți poștale istorice. Arhitectura anilor 1970 nu a adus construcții de valoare comparabilă celor istorice.

Balatonfüred este o stațiune vie. Și astăzi este un punct atractiv pentru turismul de băi și băi de soare la lacul Balaton și este cunoscută pentru balul Anna. Turismul urban de vizionare a monumentelor se adaugă la acestea. De asemenea, promenada este un loc cunoscut pentru manifestări, de exemplu serbările vinului.

Spațiul nu ne permite să prezentăm toate imaginile caracteristice, dar sperăm să fi realizat o vedere de ansamblu și mai ales un stimulent pentru conservarea, documentarea și realizarea de circuit turistic într-un mod asemănător în patrimoniul arhitecturii de vilegiatură din România.

Even the romantic ones are different from each other through the form and especially from the point of view of the construction material.

Remarkable is, apart the effort of inclusion in a touristic circuit, the documentation effort. All monuments are foreseen with plates rich in information dated from the years 1960-1970, when the resort experienced the next development wave after the Reform. They offer us information not only regarding the construction time and the style of the building, but also on the personalities which connect their names to the building. Similarly rich in information is the Internet site of the locality, on which, near written and photographic information there are also historic postcards. The architecture of the 1970s does not reach the quality of the historic buildings.

Balatonfüred is a living resort. Also today it is an attractive point for the bath tourism and the sunbathing on the Lake Balaton and it is known for the Anna ball. The urban tourism, of monument sightseeing is added to these. Also, the promenade is a known place for events, for example the wine festivities.

The space in this work did not allow the author to present all characteristic images, but the author hopes to have realised an overview and especially an incentive for the conservation, documentation and realisation of a tourist circuit in a similar way in the resorts' architecture heritage in Romania.

Bibliografie / Bibliography

ELEK, Miklós, NÉMETH Ákosné (szerk.), *Üdvözet Balatonfüredről*, 2003
<http://www.balatonfured.hu/>
<http://www.annabal.hu/>